

Gözlənilməz ssenarilər

II MƏQALƏ

Xaos astanasında lider seçimi

Mövcud vəziyyət real olaraq dünya siyasətinin xaosun astanasında olduğunu göstərir. Tarixi təcrübə göstərir ki, bu kimi məqamlarda liderlərin seçimi mürəkkəbləşmiş və riskləri xeyli artmış vəziyyətdən çıxış yolunun tapılmasında həlledici rol oynayır. Bu, məhz gözlənilməz ssenarilərə kollektiv liderlik məsuliyyəti ilə hazır olmaq deməkdir.

Prezident İlham Əliyevin geosiyasi və siyasi seçimi Cənubi Qafqazı xaosun astanasından döndərərək yeni nizamlılıq istiqamətinə yönəlmişdir. Bu regiona yaxın olan bütün böyük dövlətlərin Cənubi Qafqaza konstruktiv siyasi prizmada yanaşmasına Azərbaycan Prezidentinin həmin seçimi ciddi təkan vermişdir.

Eyni zamanda, Azərbaycanın Qafqazda “sabitlik adası”na çevrilməsi bunun əsasında baş tutdu. İndi isə daha məsuliyyətli və geosiyasi əhəmiyyəti yüksək olan növbəti mərhələ başlayır. Yeni mərhələ daha geniş geosiyasi məkanda Azərbaycanın gözlənilməz ssenarilərə reaksiyası ilə xarakterizə olunmalıdır. Bunun üçün əvvəlcə, bir neçə suala cavab axtarılmalıdır.

Azərbaycanın milli maraqları baxımından bu mərhələnin başlıca xüsusiyyətləri nələrdən ibarətdir və kollektiv liderlik məsuliyyəti hansı keyfiyyətlərə malik olmalıdır?

Mürəkkəb geosiyasi situasiyanın idarə edilməsi

Məsələ nəzəri politoloji aspektdə, ümumiyyətlə, mürəkkəb geosiyasi situasiyanın uğurlu idarə edilməsi probleminə bağlıdır. Cənubi Qafqazın hazırkı geosiyasi mənzərəsi prizmasında mürəkkəb situasiyanın idarə edilməsinin konkret əlamətləri vardır.

Hər şeydən öncə, nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycan bir neçə əsr sonra Cənubi Qafqazın siyasi, geosiyasi, iqtisadi və hərbi lideridir. Bu reallıq bütövlükdə regionda davamlı inkişafın və əməkdaşlığın ənənəvi modelini dəyişir. Regionumuzda gözlənilməz ssenarilərə hazır olmağın təməlinə Azərbaycanın regional lider statusunun qəbul edilməsi mütləq şərtidir. Başqa variantda regional sabitlik, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik arxitekturasının yaradılması şansı yoxdur. Avtomatik olaraq, region da gözlənilməz ssenarilərə hazır ola bilməz!

İkincisi, Cənubi Qafqazda gözlənilməz ssenarilərə hazır olmağın mühüm şərti kimi, Şuşa Bəyannaməsi, Azərbaycan-Rusiya strateji müttəfiqliyi, Azərbaycan-İran münasibətlərinin konstruktiv məcraya yönəlməsi, Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərinin normallaşma mərhələsinə qədəm qoyması və “C6+1” formulunun reallığa çevrilməyə başlaması dərk edilməli və praktiki siyasi-diplomatik fəaliyyətdə ciddi əks olunmalıdır.

Üçüncüsü, Azərbaycan-ABŞ strateji tərəfdaşlığının konkret fəaliyyət proqramı səviyyəsinə yüksəlməsi, Cənubi Qafqazda Avropa İttifaqı (Aİ), Yaxın Şərq ölkələri və Asiyanın böyük dövlətlərinin regiona münasibətlərinin yeni məzmun alması zərurətini ortaya qoyduğu qəbul edilməlidir. Bu şərt global miqyasda, ümumiyyətlə, geosiyasi proseslərin dinamikası baxımından yeni maraqlı siyasi incə məqamları önə çıxarır. Onlar həm də Azərbaycanın regional miqyasda rolunun qəbul edilməsində və onun fonunda gözlənilməz ssenarilərə hazırlıq baxımında prinsiplial əhəmiyyət daşıyır.

Vurğuladığımız məqamların hər birinin üzərində ayrıca dayanmaq.

Regional əməkdaşlıq və təhlükəsizlik arxitekturası

Müharibələrlə əhatə olunmuş bir regionda regional sabitlik, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin konseptual arxitekturasını necə yaratmaq olar? Siyasi-diplomatik anlamı böyük olan və eyni dərəcədə çətin

həll edilən bir məsələdir. Lakin Azərbaycan Prezidentinin dərin düşünülmüş siyasi kursu bu vəzifənin öhdəsindən gəlmişdir. Bunun sayəsində Azərbaycan Respublikası regional liderliyini tam təsdiq etmişdir. Onun fakt kimi qəbul edildiyi məlumdur. Eyni zamanda liderliyi sübut edən konkret faktlar mövcuddur. Onlar üzərində dayanmaqla ümumilikdə Azərbaycanın regional liderliyini qəbul etməkdən başqa düzgün çıxış yolunun olmadığına tam əmin ola bilərik.

Burada bir mühüm nəzəri-konseptual məqamı vurğulamaq gərəkdir. Doğrudan da, müasir geosiyasi təlimlərdə bir neçə müharibə ssenarisi ilə əhatə olunmuş və müxtəlif istiqamətlərdən riskli və qeyri-müəyyən təsirlərin olması ehtimalı yüksək olan regionda daimi sabitlik, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik platformasının hazırlanmasının təhlili yekunlaşmamışdır. Müxtəlif konseptual sistemlər irəli sürülür və hər biri də maraqlıdır.

Məsələn, son illər mürəkkəblik paradigması, kaos nəzəriyyəsi, sinergetika, qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi, insan zəkası+süni intellekt sintezi, postqeyri-klassik geosiyasi təlimlərin müxtəlif növləri (o sırada Çində formalaşan və qarşı tərəf üçün əlverişli vəziyyətin yaradılmasını əhatə edən, praktiki nəticəsi əsas sayılan çox maraqlı geosiyasi yanaşmanı vurğulamaq olar) intensiv işlənir. Nəzəri mənzərəsi çox cazibədar və səmərəli görünən bütün bu yanaşmalar üçün bir ciddi problem vardır: onların praktiki səmərəsi olurmu və bu qiymətləndirməni necə adekvat ölçmək olar?

Bu kontekstdə hansı parametrləri əsas kriteriyalar kimi götürmək faydalı olar? Daha konkret səviyyədə regional sabitlik, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin davamlı (qalıcı) kriteriyaları hansılardır?

Belə suallara cavab axtarılır və hələlik dünya məsələyə “tərs baxış”dan – nəzəriyyədən praktikaya deyil, praktikadan nəzəriyyəyə keçid vasitəsi ilə yanaşmaq, mərhələsindədir. Yəni hər bir regionda praktiki olaraq sabitlik, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik nümunəsi yaradan dövlətlərin təcrübəsi öyrənilir. İndi ABŞ başda olmaqla dünyanın güclü dövlətləri Azərbaycan Prezidentinin Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi mühit yaratmasına məhz həmin prizmada yanaşmaqdadırlar.

Bunu uzun müddət qəbul etmək istəməsələr də artıq başqa səmərəli və real nəticəverici yolun olmadığını dərk etmişlər. Sülh Şurasında Azərbaycanın yeri və rolunun Donald Tramp tərəfindən geniş və həvəslə təqdim edilməsinin kökündə bu gerçəklik dayanır.

Belə alınır ki, Cənubi Qafqazda gözlənilməz ssenarilərə hazırlıq da daxil olmaqla fəlsəfi və politoloji səviyyədə regional sabitlik, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik modelinin yaranmasında “Əliyev kriteriyaları” məsələsini dərinləndirməli və onu konseptuallaşdırmalıyıq. Öncə, bir neçə konkret nümunədə Prezident İlham Əliyevin tutduğu mövqeyə və atdığı addımlara baxaq.

4 gözlənilməz situasiya

Biz, Azərbaycan Prezidentinin Cənubi Qafqazda sabitlik, sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin təmini istiqamətində fəaliyyətinin tam anlamda XXI əsrin tələblərinə uyğun siyasi təcrübə olduğuna əminik. Həmin siyasi təcrübənin ciddi konseptual əsasları vardır. Bu təcrübə ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi məktəbinin təməl prinsiplərini özündə ehtiva edir. Onların sınağı birbaşa təcrübədə olmuşdur.

Azərbaycanın 1993-cü ildən başlayaraq, öncə düşdüyü dərin böhrandan qurtuluşu, sonra sabitliyin tam bərpası, siyasi-hüquqi islahatların davamlı aparılması (yeni Konstitusiya, Məhkəmə sisteminə əsaslı dəyişikliklər, iqtisadi, sosial, energetik, infrastruktur layihələri, ideoloji sistemin inkişafı və s.), hərbi-müdafiə imkanlarının tədricən və davamlı genişləndirilməsi, beynəlxalq miqyasda nüfuzun artması və nəhayət, Avrasiyanın müasir tarixində ilk hadisə olan hərbi yolla ərazi

bütövlüyünü bərpa və suverenliyi tam təmin etmək, postmüharibə mərhələsində əldə olunan bütün nəticələri saxlamaq və birmənalı sülh xəttini reallaşdırmaq gerçək faktlardır. Burada zərrə qədər də şişirtmə yoxdur, əksinə, müəyyən məqamlar unudula bilər.

Bu, bütöv bir proses deyilmi? Əgər hansısa təsadüf və ya əsassız məqam olsaydı, həmin proses hardasa mütləq qırılardı. Lakin o, nəinki regional miqyasda davam edir, hətta artıq ciddi təsirini regionallararası mühitə və oradan da global səviyyəyə göstərməkdədir.

Və burada böyük siyasi və geosiyasi əhəmiyyəti olan bir özəllik də vardır: İlham Əliyev prezidentliyi dövründə demək olar ki, daim gözlənilməz ssenarilər ehtimalının yüksək olduğu şəraitdə işləmişdir. Vətən müharibəsindən öncə dəfələrlə gözlənilməz situasiyalar yaranmış və Azərbaycan lideri onları dövlətçiliyə, milli maraqlara uyğun həll etmişdir. Dörd nümunə göstərə bilərik.

Birincisi, 2008-ci ildə gözlənilmədən global maliyyə böhranı yaranmış və Rusiya-Gürcüstan müharibəsi alovlandı. Azərbaycan hər iki neqativ hadisəyə çevik reaksiya verdi – ölkənin iqtisadi sistemi, demək olar ki, zərər görmədi və Rusiya-Gürcüstan müharibəsi Azərbaycana təsiri altına ala bilmədi. Əksinə, Bakı fəaliyyəti və tutduğu ədalətli mövqeyi ilə barışdırıcı rol oynadı.

İkincisi, XXI əsrin başlanğıcından Avropa İttifaqının siyasi səbətsiz münasibətləri ucbatından Bakı-Brüssel xəttinin dərinliklərində ziddiyyətlər toplaşmışdı. Bu, “Şərq Tərəfdaşlığı” Proqramı yaradıldıqdan sonra yenə dərin qatlarda yeni səviyyəyə keçdi. Aydın oldu ki, Brüssel səmimi deyil və assosiativ üzlüklü məsələsi ilə region dövlətlərini özünün tam təsiri altına almaq istəyir. Bu, mahiyyətcə Azərbaycan üçün gözlənilməz situasiya idi. Bu böhran vəziyyəti İlham Əliyev siyasi məharətlə Aİ üçün gözlənilməz situasiyaya çevirdi – assosiativ üzlükdən imtina etdi və paralel olaraq yeni əməkdaşlıq paketi təklif etdi.

Hamı bilir: Brüssel öncə çox şıltaqlıq etdi, Ermənistanın təcavüzkarlığı faktorundan yararlanmağa çalışdı. Hətta 2015-ci ildə təşkilatın yeni xarici siyasət strategiyasında Azərbaycanın bu mövqeyinin davamlı ola biləcəyini nəzərə almamışdılar. Ancaq gözlənilməzlik məqamını tam qəbul etmişdilər. Bunu daha çox Vətən müharibəsində Azərbaycanın qələbəsinin yaratdığı nəticələri bir neçə il qəbul etmək istəməmələri göstərdi. Elə indi də Aİ bədnam müşahidə missiyasında israr edir, yeni kadrlar göndərir.

Üçüncüsü, 2013-cü ildən başlayan və hamı üçün gözlənilməz məqamları ilə seçilən Rusiya-Ukrayna münaqişəsi Azərbaycan üçün başqa bir sınaq istiqaməti olaraq qalmaqdadır. Rəsmi Bakı xarici siyasətində elə mövqe seçdi ki, münaqişə edən tərəflərin heç biri ciddi irad tuta bilmədi. Bu vəziyyət indi də davam edir. Azərbaycan rəhbərliyi vurğulanan münaqişənin demək olar ki, bütün neqativ təsirlərindən kənarda qala bildi.

Dördüncüsü, Azərbaycan üçün gözlənilməz olan hadisə Rusiyanın bizim mülki təyyarəni vurması oldu. Prezident İlham Əliyev həmişə olduğu kimi, bu hadisəyə də beynəlxalq hüquq, ədalətlik, obyektivlik və ölkələr arasında sülh yaratmaq mövqeyindən yanaşdı. Təəssüf ki, Rusiya tərəfi başqa yolu seçdi. Lakin Azərbaycan Prezidenti həssas və gözlənilməz situasiyaya münasibətini dəyişmədi. Hadisə ilə bağlı Azərbaycan Prezidenti demişdir: “Faktlar isə ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın mülki təyyarəsi Rusiya ərazisində, Qroznı şəhərinin yaxınlığında xaricdən zədə alıb və idarəetməni demək olar ki, itirib. Onu da bilir ki, təyyarəmiz radioelektron mübarizə vasitələri tərəfindən idarəolunmaz vəziyyətə salınıb. Bu, təyyarəyə yitirilən birinci xəbərdir”.

Azərbaycan üçün gözlənilməz olan digər nümunələr və onlara dövlət başçısının reaksiyasını da göstərə bilərik. Ancaq vurğulanan nümunələr də göstərir ki, ölkə lideri hər bir növ gözlənilməz situasiyaya düşünülmüş və artıq təcrübədə müsbət nəticə verən münasibət bildirir. Həmin əsasında da konkret praktiki addımlar atır.

Azərbaycan liderinin istənilən gözlənilməz situasiyada səmərəli ola biləcək mövqe formalaşdırmağa imkan verən konseptual və praktiki kriteriyalarının mövcud olduğunu deməyə tam əsasımız vardır. Əlbəttə, onları dərinləndirərək tədqiq etmək fundamental yanaşma tələb edir. Öncə, konseptual səviyyədə həmin kriteriyaları müəyyənləşdirməyin çox çətin məsələ olduğunu da etiraf etməliyik. Lakin dövlət başçısının gözlənilməz situasiyaları həll etmək istiqamətində əldə etdiyi zəngin təcrübəsi bir sıra ümumi məqamlarının fəlsəfi təhlili müəyyən nəticələr əldə etməyə imkan verə bilər.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru